

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaje) a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatelky **Ing. T. V.**, zastoupené Mgr. Zuzanou Candigliota, advokátkou, sídlem Burešova 6, Brno, proti usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2015 č. j. 30 Cdo 5209/2014-91 a 30 Cdo 5212/2014-93, usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30. dubna 2014 č. j. 1 Co 79/2014-75 a ze dne 9. dubna 2013 č. j. 1 Co 114/2013-39 a usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 14. ledna 2014 č. j. 25 C 3/2013-57, za účasti **Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Brně**, jako účastníků řízení, a **L. R.**, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usneseními Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2015 č. j. 30 Cdo 5209/2014-91 a 30 Cdo 5212/2014-93, usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30. dubna 2014 č. j. 1 Co 79/2014-75, usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 14. ledna 2014 č. j. 25 C 3/2013-57 a usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. dubna 2013 č. j. 1 Co 114/2013-39 bylo porušeno stěžovatelčino právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2015 č. j. 30 Cdo 5209/2014-91 a 30 Cdo 5212/2014-93, usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30. dubna 2014 č. j. 1 Co 79/2014-75, usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 14. ledna 2014 č. j. 25 C 3/2013-57 a usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. dubna 2013 č. j. 1 Co 114/2013-39 se ruší.

Odůvodnění

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) stěžovatelka napadla shora označená soudní rozhodnutí, přičemž tvrdila, že jimi došlo k porušení jejích základních práv a svobod garantovaných jak Listinou základních práv a svobod (dále jen „Listina“), tak Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), konkrétně pak práva na spravedlivý proces v podobě práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy, na účinný právní prostředek nápravy ve smyslu čl. 13 Úmluvy, práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy, práva na ochranu zdraví ve smyslu čl. 31 věty první Listiny a práva na život a ochranu lidského života před narozením podle čl. 6 odst. 1 Listiny.

I. a)

Rozhodnutí vydaná v řízení o návrhu na nařízení předběžného opatření

2. Usnesením ze dne 13. 2. 2013 č. j. 25 C 3/2013-24 Krajský soud v Brně (dále jen „krajský soud“) v řízení na ochranu osobnosti zamítl stěžovatelčin návrh na vydání předběžného opatření, které mělo spočívat v uložení povinnosti žalované L. R., porodní asistentce, aby stěžovatelce ve dnech 22. 2. 2012 až 14. 3. 2012 (pozn.: stěžovatelkou míněno „2013“) za její součinnosti poskytla zdravotní péči při fyziologickém porodu ve vlastním sociálním prostředí. Své rozhodnutí kromě stanoviska k provádění domácích porodů opřel o tradiční a ustálený závěr procesního práva, podle kterého účelem předběžného opatření nemůže být dosažení toho, čeho lze dosáhnout až pravomocným rozsudkem ve věci samé, tedy návrh předběžného opatření nemůže být totožný s žalobním návrhem ve věci samé.

3. Usnesení krajského soudu napadla stěžovatelka odvoláním, načež Vrchní soud v Olomouci (dále jen „vrchní soud“) napadeným usnesením č. j. 1 Co 114/2013-39 odvolací řízení podle § 211 ve spojení s § 104 odst. 1 občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“) zastavil s tím, že zanikly podmínky, za nichž mělo navrhané předběžné opatření trvat [§ 75c odst. 4 a § 77 odst. 1 písm. d) o. s. ř.], neboť o odvolání bylo rozhodováno až dne 9. 4. 2013 a předběžné opatření mělo být nařízeno do 14. 3. 2013. Dále pak rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení.

4. Napadeným usnesením č. j. 30 Cdo 5209/2014-91 Nejvyšší soud odmítl dovolání stěžovatelky proti usnesení vrchního soudu č. j. 1 Co 114/2013-39 pro opožděnost, řízení o dovolání proti usnesení krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-24 z důvodu nedostatku funkční příslušnosti podle § 104 odst. 1 o. s. ř. zastavil a dále rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů dovolacího řízení.

I. b)

Rozhodnutí vydaná v řízení o žalobě pro zmatečnost

5. Napadeným usnesením krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-57 byla zamítnuta stěžovatelčina žaloba pro zmatečnost proti usnesení vrchního soudu č. j. 1 Co 114/2013-39, podaná na základě ustanovení § 229 odst. 4 o. s. ř. Krajský soud odkázal na ustálenou judikaturu Nejvyššího soudu s tím, že se odvolání stalo bezpředmětné, a tudíž nebyl důvod, aby vrchní soud rozhodoval věcně. Současně rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení.

6. Napadeným usnesením vrchního soudu č. j. 1 Co 79/2014-75 bylo k odvolání stěžovatelky usnesení krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-57 potvrzeno a dále jím bylo rozhodnuto, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Vrchní soud se ztotožnil s názorem krajského soudu a dodal, že v době předložení spisu odvolacímu soudu potřeba upravit poměry účastníků ve smyslu § 102 odst. 1 o. s. ř. již neexistovala, a proto stejně bylo třeba návrh na nařízení předběžného opatření zamítnout. Za těchto okolností mohlo být odvolání jako bezpředmětné odmítnuto podle § 218 o. s. ř., zákonu odpovídající je i postup ve smyslu § 211 ve spojení § 104 odst. 1 o. s. ř.

7. Napadeným usnesením Nejvyššího soudu bylo pro nepřipustnost ve smyslu § 237 o. s. ř. odmítnuto stěžovatelčino dovolání proti usnesení vrchního soudu č. j. 1 Co 79/2014-75 (výrok I) a dále jím bylo rozhodnuto, že se řízení o dovolání stěžovatelky proti usnesení krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-57 pro nedostatek funkční příslušnosti zastavuje (výrok II) a že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů dovolacího řízení (výrok III). Nejvyšší soud dospěl k závěru, že z dovolání musí být patrné, o kterou otázku hmotného nebo procesního práva jde a od které rozhodovací praxe se při řešení této právní otázky odvolací soud odchýlil, čemuž stěžovatelka nevyhověla, neboť zdůraznila především skutkové otázky, aniž by uvedla, v čem by mělo dojít k odklonu od dosavadního právního řešení, přičemž stěžovatelkou formulované právní otázky pomíjejí podstatu, na níž je rozhodnutí odvolacího soudu – v souladu s judikaturou dovolacího soudu i závěry právní doktríny – postaveno, stejně tak jako právní esenci, resp. smysl úpravy předběžného opatření, které vylučují „předběžnou“ úpravu práv a povinností, která však již s ohledem na časovou omezenost zanikla.

II.

Argumentace stěžovatelky

8. V úvodu ústavní stížnosti stěžovatelka uvedla, že nenavrhuje zrušení rozhodnutí krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-24, kterým byl zamítnut její návrh na vydání předběžného opatření, neboť v případě jeho kasace by byl krajský soud nucen opět o jejím návrhu rozhodnout, přičemž je zřejmé, že by mu již nemohl vyhovět, takže by její věc nebyla posuzována po meritorní stránce. Napadla proto jen usnesení vrchního soudu č. j. 1 Co 114/2013-39 o zastavení odvolacího řízení, aby uvedený soud mohl rozhodnout o tom, zda odvoláním napadené usnesení bylo zákonné, a v případě nezákonnosti je zrušit a zároveň řízení zastavit kvůli odpadnutí důvodu pro nařízení předběžného opatření.

9. Ve vztahu k namítanému porušení práva na spravedlivý proces a účinný prostředek nápravy stěžovatelka upozornila, že v odvolacím řízení a v řízení o žalobě pro zmatečnost se žádný ze soudů nezabýval meritem věci, čímž byla zbavena možnosti dvouinstančního posouzení věci. S poukazem na nález (správně ale „usnesení“) Ústavního soudu ze dne 20. 3. 2008 sp. zn. IV. ÚS 3163/07 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>) pak vyslovila názor, že není rozhodné, že nařízení předběžného opatření již není možné, ale to, zda rozhodnutím nenařídít předběžné opatření došlo k zásahu do jejich práv. Stěžovatelka se odvolala i na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ze dne 11. 12. 2014 vydaný ve věci *Hanzelkovi proti České republice* (stížnost č. 43643/10), kde stěžovatelé neměli možnost nechat přezkoumat v odvolacím řízení rozhodnutí o předběžném opatření, které zasáhlo do jejich základních práv, a kde bylo shledáno porušení jejich práva na účinný prostředek nápravy. Stěžovatelka uvedla, že v její věci sice jde o opačnou situaci, kdy předběžné opatření vydáno nebylo, nicméně i zde neměla možnost domoci se nápravy, nikoliv však v podobě dodatečného nařízení předběžného opatření, ale morální satisfakce, které by se jí dostalo, pokud by rozhodnutí o zamítnutí jejího návrhu na vydání předběžného opatření bylo shledáno nezákonným; to by jí umožnilo uplatnit tento prostředek znovu u svého dalšího těhotenství, jež skutečně nastalo, a požadovat satisfakci za nezákonné rozhodnutí soudu prvního stupně, navíc by takové rozhodnutí působilo i vůči dalším ženám, a napomohlo by tak k naplňování základních práv.

10. Stěžovatelka vzala v úvahu judikaturu Ústavního soudu, podle které právo na odvolání nepoživá ústavní ochrany, současně však připomněla bod 56 nálezu ze dne 29. 9. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 33/09 (N 205/58 SbNU 827; 332/2010 Sb.) s tím, že občanský soudní řád umožňuje podat proti rozhodnutí o předběžném opatření opravný prostředek (odvolání), jehož primárním účelem je zvrátit rozhodnutí soudu prvního stupně, přičemž v případě, kdy to již není možné, což neznamená, že by se z odvolání měl stát dostupný, ale prázdný a neefektivní prostředek, který není schopen chránit práva jednotlivce v případech, kdy rozhodnutí soudu prvního stupně do těchto práv zasáhlo, by naopak jednatel měl mít reálnou možnost domoci se ochrany svých práv. Z tohoto důvodu je nepřijatelné, aby odvolací soud odmítal odvolání věcně projednat.

11. Další zásah do práva na spravedlivý proces měl způsobit Nejvyšší soud tím, že své usnesení č. j. 30 Cdo 5212/2014-93 odůvodnil nedostatečně, resp. nesrozumitelně a vnitřně rozporně, když nejprve uvedl, že žádné právní otázky ve svém dovolání nekonkretizovala, a hned poté konstatoval, že tyto otázky opomíjejí podstatu předběžného opatření. Ovšem aby dovolací soud byl schopen dojít k závěru, že právní otázka pomíjí podstatu předběžného opatření, musí tuto otázku nejdříve identifikovat, což popřel, navíc žádným způsobem blíže nerozvíjí svou úvahu o tom, v čem dané otázky pomíjejí podstatu předběžného opatření.

12. Pokud jde o zásah do práva na ochranu soukromého a rodinného života a do práva na zdraví a na život, stěžovatelka uvedla, že si je vědoma toho, že o její žalobě na ochranu osobnosti doposud nebylo rozhodnuto, ale že by to nemělo bránit tomu, aby Ústavní soud rozhodl, zda nevydáním předběžného opatření a tím, že soudy svým postupem toto nevydání aprobovaly, došlo k zásahu do jejího práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. Návrh na předběžné opatření totiž – na rozdíl od žaloby na ochranu osobnosti – představuje jediný právní institut, který je způsobilý včas zajistit ochranu zdraví prostřednictvím poskytnutí zdravotní péče, pokud je v rozporu se zákonem odepírána; žaloba totiž s ohledem na očekávanou časovou náročnost může vést pouze k *ex post* deklarování toho, že došlo k porušení zákona a že poskytnutí zdravotní péče bylo odepřeno nezákonně. V takových případech však může dojít k situaci, kdy již není možné domoci se práva na ochranu zdraví a poskytnutí zdravotní péče, což by mělo být s ohledem na význam práva na ochranu zdraví a princip prevence upřednostňováno, a jednotlivci zůstává možnost náhrady nemajetkové újmy, která téměř nikdy není způsobilá stoprocentně kompenzovat vzniklou újmu a zajistit realizaci práva na zdraví, a o to méně, když jde o poskytnutí zdravotní péče při porodu, kterou je třeba zajistit. Z tohoto důvodu má stěžovatelka za potřebné, aby Ústavní soud zaujal postoj k otázce, zda bylo zasaženo její právo na ochranu výše uvedených práv, včetně práva na život, neboť poskytnutím zdravotní péče je možné předejít ohrožení života, přičemž se dovolává rozsudku ESLP ze dne 14. 12. 2010 ve věci *Ternovszky proti Maďarsku* (stížnost č. 67545/09) s tím, že i když ESLP v rozsudku ze dne 11. 12. 2014 ve věci *Dubská a Krejzová proti České republice* (stížnosti č. 28859/11 a č. 28473/12) neshledal porušení čl. 8 Úmluvy, jde o nepravomocný rozsudek, neboť případ čeká na posouzení velkého senátu ESLP (pozn.: v mezidobí byla tato věc rozhodnuta rozsudkem ze dne 15. 11. 2016, nicméně ani velký senát porušení čl. 8 Úmluvy neshledal), a především jí svědčí právo na poskytnutí péče podle vnitrostátního práva, které asistenci u porodů doma nezakazuje, ale umožňuje.

13. V další části ústavní stížnosti stěžovatelka upozornila, že porodní asistentka odmítla u domácího porodu asistovat z důvodu nátlaku vyvíjeného ze strany Krajského úřadu Jihomoravského kraje, který jí hrozí pokutami, přičemž zákonný důvod pro odepření péče dán nebyl, což porodní asistentka uznala. Následně stěžovatelka, a to na základě výkladu relevantní právní úpravy (zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, vyhlášky č. 92/2012 Sb., o požadavcích na minimální technické a věcné vybavení zdravotnických zařízení a kontaktních pracovišť domácí péče) vyvodila, že neplatí, že v rámci domácí péče nelze poskytovat ty úkony, pro které je lépe vybaveno zdravotnické zařízení, ale pro něž je vybaveno dostatečně kontaktní místo pro domácí péči, a že žádný zákon nestanoví, že péče porodní asistentky nemůže být poskytována ve vlastním sociálním prostředí matky, přičemž se odvolala na nálezev ze dne 24. 7. 2013 sp. zn. I. ÚS 4457/12 (N 132/70 SbNU 221), v němž Ústavní soud uznal právo matky na volbu místa porodu se zdravotní péčí, jakož i to, že požadavky na péči porodní asistentky musí být jiné než na lékařskou péči v nemocnici. Z výše uvedeného má plynout, že vyloučení možnosti domácích porodů, k jejichž bezpečnosti je nutná účast (péče) kvalifikovaného zdravotníka, je nepřijatelné, a tudíž poskytování péče porodní asistentky musí být umožněno jako legální varianta. Stěžovatelka také poukázala na právní úpravu Evropské unie, konkrétně na směrnice č. 2005/36/EC a 80/155/EHS, s tím, že tyto byly zákonem o nelékařských zdravotnických povoláních převzaty neúplně, neboť není zajištěna praktická možnost uplatňovat z nich vyplývající práva, čímž došlo nejen k porušování práva porodních asistentek na výkon povolání, ale také k porušení práva rodiček a jejich dětí na zdravotní péči a výběr způsobu porodu. Je proto nutno zvolit takový výklad, které je v souladu s cíli směrnice.

14. Ohledně možnosti obecných soudů nařídít předběžné opatření stěžovatelka uvedla, že předběžné opatření by neznamenovalo pro porodní asistentku poskytnutí služby, ke které nemá oprávnění, naopak jakožto zdravotník je povinna tuto službu poskytnout. Nebylo by tím ani dosaženo konečného řešení, kterého lze dosáhnout až pravomocným rozhodnutím ve věci samé, neboť by nic nebránilo tomu, aby bylo pokračováno v řízení o žalobě na ochranu osobnosti. Kdyby soud dospěl k závěru, že porodní asistentka neměla povinnost péči poskytnout, nebyla by dotčena na svém právu požadovat po ní (stěžovatelce) náhradu za eventuálně vzniklé škody, byť není zřejmé, jaká škoda by jí mohla vzniknout, jestliže byla ochotna u porodu asistovat, jen se obávala pokuty. Nenařízením předběžného opatření naopak újma vznikla jí, přičemž tuto újmu již nahradit nelze, a žaloba na ochranu osobnosti tak může vést jen k deklarování toho, zda porodní asistentka byla nebo nebyla oprávněna odmítnout poskytnutí péče, což však pro ni významné není. Navíc by tato situace nenastala, pokud by krajský soud vyhověl její žádosti a rozhodl dříve, než porod nastal. Je si vědoma, že nešlo o jeho povinnost, nicméně mohl tak učinit. Závěrem upozornila, že od podání žaloby uplynulo více než dva a půl roku a teprve poté bylo nařízeno první jednání ve věci a že v mezidobí v důsledku nečinnosti krajského soudu porodila další dítě bez odborné pomoci doma.

III.

Vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení

15. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejší účastnici řízení. Nejvyšší soud se odvolal na obsah jím vydaných rozhodnutí, přičemž odmítl, že by jimi byla zasažena stěžovatelčina ústavně garantovaná práva.

16. Vrchní soud rovněž pouze odkázal na (podrobné) odůvodnění svého rozhodnutí a krajský soud se nevyjádřil, stejně jako vedlejší účastnice.

17. V replice stěžovatelka upozornila na nedávné vyjádření Výboru pro odstranění diskriminace žen, v něm bylo vyjádřeno znepokojení nad omezováním volby žen ohledně porodní péče nevhodnými praktikami v porodnicích a omezování činnosti porodních asistentek, resp. možnosti domácích porodů, s tím, že by Ústavní soud měl při nalézání ústavně konformního výkladu české právní úpravy vycházet z doporučení tohoto mezinárodního orgánu. Závěrem zdůraznila, že si chtěla zajistit péči mimo systém veřejného zdravotního pojištění, za své vlastní prostředky, a vedlejší účastnice měla zájem jí péči poskytnout za předpokladu, že by jí úředníci nehrozili likvidační pokutou. Nešlo tedy o čerpání ze sociálního systému, ale stát se bez zákonného podkladu vmísil do soukromoprávního vztahu dvou osob, který byl v soukromém i veřejném zájmu, jímž je ochrana zdraví rodiček a novorozenců. Předběžné opatření bylo jediným právním prostředkem, jak se nezákonnosti bránit, neboť kdyby jím byla uložena povinnost vedlejší účastnici péči poskytnout (když zákonný důvod pro její odepření chyběl), ta by tak ochotně učinila. K tomu dodala, že jedním z aspektů práva na zdraví je i přijatelnost zdravotní péče, přičemž z osobních důvodů a jí zastávaných hodnot považuje standardní neosobní a medikalizovanou péči v porodnicích za nepřijatelnou. Stát jí neumožnil zajistit si pro ni přijatelnou péči, potažmo jí tuto péči svým represivním způsobem odepřel zcela, a soudy jejím právům neposkytly ochranu.

IV.

Procesní předpoklady projednání návrhu

18. Ústavní soud zkoumal splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*.

V.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

19. Ústavní soud předně konstatuje, že jako orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky. Proto Ústavní soud napadená soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelkou namítáno v ústavní stížnosti, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

20. Předmětem ústavní stížnosti je primárně vadný procesní postup vrchního soudu jako soudu odvolacího, spočívající v tom, že usnesením č. j. 1 Co 114/2013-39 zastavil odvolací řízení (podle § 211 ve spojení s § 104 odst. 1 o. s. ř.), aniž by se zabýval otázkou věcné správnosti usnesení krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-24, kterým byl

stěžovatelčin návrh na nařízení předběžného opatření zamítnut. Stěžovatelka se touto cestou snaží dosáhnout jeho věcného přezkumu, byť „jen“ s tím výsledkem, že vrchní soud usnesení soudu prvního stupně zruší a sám řízení o jejím návrhu na nařízení předběžného opatření zastaví. Důvodem tohoto postupu má být to, že případným zrušením usnesení krajského soudu o (ne)nařízení předběžného opatření pro nezákonnost se stěžovatelce dostane určitě morální satisfakce, bude to mít význam pro posuzování dalších případů, a především se tím otevře možnost domáhat se na státu náhrady škody podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád) ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 82/1998 Sb.“). V této souvislosti se stěžovatelka odvolala na rozsudek ESLP vydaný ve věci *Hanzelkovi proti České republice* (viz sub 9), v níž skutečnost, že stěžovatelé neměli možnost přezkumu rozhodnutí o nařízení předběžného opatření v odvolacím řízení, představovala nepřípustný zásah do jejich základních práv.

21. Ústavní soud pro úplnost pokládá za potřebné uvést, že v posledně uvedeném rozsudku řešil ESLP situaci, kdy matka s novorozencem bezprostředně po porodu opustila nemocnici a soud prvního stupně nařídil dne 26. 10. 2007 předběžné opatření podle § 76a o. s. ř., na jehož základě bylo dítě umístěno zpět do nemocnice, kde strávilo s rodiči (stěžovateli) dva dny (do 28. 10. 2007), následující den (tj. 29. 10. 2007) bylo k návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí předběžné opatření soudem prvního stupně zrušeno, načež Krajský soud v Praze jako soud odvolací stěžovateli podané odvolání proti předběžnému opatření odmítl usnesením ze dne 30. 4. 2008 č. j. 19 Co 162/2008-25 jako bezpředmětné s tím, že předběžné opatření již bylo zrušeno soudem prvního stupně. Stěžovatelé neuspěli se svým nárokem uplatněným v řízení na náhradu škody podle zákona č. 82/1998 Sb. z důvodu promlčení, nicméně i kdyby tomu tak nebylo, nemohli by být v takovém řízení úspěšní, protože usnesení o nařízení předběžného opatření nebylo zrušeno pro nezákonnost. Stěžovatelé nebyli úspěšní ani se svou ústavní stížností, neboť ji Ústavní soud (usnesením ze dne 17. 12. 2009 sp. zn. I. ÚS 1995/08) odmítl pro zjevnou neopodstatněnost s odůvodněním, že uvedený soud nemohl procesně postupovat jinak, protože odvoláním napadené rozhodnutí již právně neexistovalo. ESLP pak – vyšed z toho, že případná odpovědnost státu není dotčena možností stěžovatelů domáhat se náhrady škody na navrhovateli předběžného opatření – dospěl k závěru, že za konkrétních okolností případu stěžovatelé neměli k dispozici účinný prostředek nápravy, jímž by mohli uplatnit námitky (zjištěného) porušení čl. 8 Úmluvy, a proto došlo i k porušení čl. 13 Úmluvy. Porušení tohoto ustanovení, jak Ústavní soud nyní vyvodil, tedy spočívalo v tom, že ačkoliv byl postup soudu prvního stupně (v podobě nařízení předběžného opatření) v rozporu s ustanovením čl. 8 Úmluvy, dotčené osoby neměly k dispozici účinný právní prostředek nápravy, neboť odvolání proti nařízení předběžného opatření s ohledem na okolnosti případu k bezprostřední nápravě vést nemohlo a cestu k případné náhradě škody obecné soudy svým procesním postupem uzavřely, přičemž Ústavní soud nezjednal nápravu.

22. Ústavní soud se v minulosti vyjádřil k postupu odvolacího soudu, který odmítl odvolání proti usnesení soudu prvního stupně o nařízení předběžného opatření jako bezpředmětné s odůvodněním, že termín styku navrhovatele s jeho nezletilými dětmi, obsažený v původním návrhu na nařízení předběžného opatření, již uplynul, a dospěl k závěru, že jde o postup, který respektuje soudní praxi (viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2004 sp. zn. 29 Odo 611/2002 nebo ze dne 2. 7. 2014 sp. zn.

23 Cdo 1214/2014) a je souladný s principy spravedlivého procesu (usnesení ze dne 9. 4. 2015 sp. zn. I. ÚS 3973/14; obdobně usnesení ze dne 14. 2. 2008 sp. zn. II. ÚS 3200/07).

23. Nutno však dodat, že samotný Ústavní soud současně připustil, že i po odpadnutí tvrzeného zásahu do základních práv a svobod ústavněprávní přezkum, eventuálně zakončený tzv. akademickým výrokem (obsahující konstatování porušení základních práv či svobod), je možný tam, kde přichází v úvahu nárok na odškodnění za protizákonné rozhodnutí státního orgánu, současně však dospěl k závěru, že by mělo jít o výjimečný postup, neboť obecně platí, že tam, kde spor odezněl, nebo byl vyřešen jinou cestou, již nemá dalšího smyslu – s ohledem na princip minimalizace zásahů do pravomocných rozhodnutí a ekonomie soudního řízení – další řízení provádět. O takovou výjimečnou situaci pak nešlo v případě ústavní stížnosti směřující proti rozhodnutím obecných soudů o (ne)nařízení předběžného opatření (týkající se styku dítěte s rodičem, příp. odevzdání dítěte do péče druhého rodiče), jestliže již bylo rozhodnuto o úpravě poměrů k nezletilým dětem meritorně (viz usnesení ze dne 16. 6. 2009 sp. zn. IV. ÚS 2829/07 či ze dne 24. 9. 2009 sp. zn. II. ÚS 1349/09), stejně tak tomu nebylo ani v případě, kdy v průběhu řízení o ústavní stížnosti předběžné opatření, ukládající povinnost obnovit přívod vody do bytu navrhovatele, bylo soudem na jeho návrh, odůvodněný tím, že přívod vody byl obnoven, zrušeno podle § 77 odst. 2 o. s. ř. (usnesení ze dne 23. 2. 2012 sp. zn. II. ÚS 3410/11), případně ve věci předběžného opatření vydaného v řízení, které bylo posléze na návrh žalobkyně, podaný z důvodu, že ohledně sporných práv byla uzavřena dohoda o narovnání, soudem zastaveno (usnesení ze dne 6. 1. 2011 sp. zn. II. ÚS 796/09).

24. Ústavní soud si je však vědom, že jeho argumentace, pokud jde o nutnost přezkumu soudních rozhodnutí tam, kde připadá v úvahu nárok na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím, je argumentací „v kruhu“ (kdy zmíněná povinnost k přezkumu závisí na jeho výsledku), a že je třeba hledat další rozlišovací kritéria. V nálezu ze dne 20. 7. 2010 sp. zn. IV. ÚS 2244/09 (N 146/58 SbNU 227) Ústavní soud podrobil kritice (viz bod 37) procesní postup odvolacího soudu, který – s odkazem na ustanovení § 218 o. s. ř. – pro „bezpředmětnost“ odmítl odvolání proti usnesení, jímž bylo prodlouženo předběžné opatření, na základě kterého bylo umístěno dítě do kojeneckého ústavu, vycházející z toho, že v době rozhodování o odvolání jeho účinky pominuly, k čemuž nutno doplnit, že soud prvního stupně předběžné opatření prodlužoval dlouho a opakovaně, aniž by respektoval názor odvolacího soudu, že předběžné opatření již dříve zaniklo. Obdobnou situaci opakovaného prodlužování předběžného opatření posuzoval Ústavní soud také v nálezu ze dne 12. 5. 2015 sp. zn. I. ÚS 2903/14, přičemž vytkl obecným soudům, že v důsledku jejich postupu nebylo odvolacím soudem rozhodnuto o podaných odvoláních včas, čímž soudy bezpředmětnost odvolání samy způsobily, a dodal, že i pak by věcné posouzení odvolání mělo určitý význam, byť nikoliv takový, jako kdyby k němu došlo již během účinnosti usnesení o prodloužení předběžných opatření, kdy by již sice jejich bezprostřední účinky nemohly být odvráceny či napraveny, ovšem v případě shledání jejich nezákonnosti mohla být stěžovatelce otevřena cesta k uplatnění dalších prostředků nápravy, konkrétně zadostiučinění za újmu způsobenou nezákonným rozhodnutím, a v případě potvrzení jejich věcné správnosti by stěžovatelce bylo alespoň dodatečně poskytnuto jeho odůvodnění (viz bod 62). Podstatné je, že v obou těchto případech Ústavní soud shledal porušení ústavně zaručených základních práv či svobod hmotněprávní povahy, zejména práva na rodinný život zaručeného čl. 10 odst. 2 Listiny

a čl. 8 Úmluvy, přičemž právě neposkytnutí ochrany těmto právům ze strany odvolacího soudu z důvodu údajné „bezpredmetnosti“ odvolání mělo za následek i porušení práva na spravedlivý proces.

25. Specifikum nyní projednávané věci spočívá v tom, že usnesení krajského soudu jako soudu prvního stupně, jímž byl zamítnut stěžovatelčin návrh na nařízení předběžného opatření, mělo povahu konečného, resp. co do svých důsledků „nezvratného“ rozhodnutí, neboť po proběhnuvším porodu řízení ve věci samé ztratilo význam, resp. již nemohlo splnit svůj primární účel, tj. dosáhnout poskytnutí dané zdravotní služby. Určitou měrou obdobně tomu bylo ve věci *Hanzelkovi proti České republice*, kterou řešil ESLP, a ve věcech posuzovaných Ústavním soudem, neboť ani tam nemělo nařízené předběžné opatření *de facto* „předběžnou“ povahu, a to z důvodu, že buď sice byly jeho účinky pouze dočasné, ale řízení ve věci samé vedeno vůbec nebylo (nebyl pro to důvod), anebo dočasná úprava v důsledku jejího opakovaného prodlužování nabyla ve své podstatě trvalou podobu, přičemž v obou případech právní ochrana proti postupu soudu prvního stupně tak, aby jeho bezprostřední účinky byly odvráceny či bezprostředně napraveny, již nebyla cestou řádného opravného prostředku (odvolání) reálně možná, a nebylo možné ani odčinění následků případného protiústavního zásahu cestou satisfakce v důsledku toho, že nedošlo k věcnému projednání odvolání. Lze přitom souhlasit se stěžovatelkou v tom, že není podstatné, zda případný zásah spočíval v aktivním jednání orgánů veřejné moci, anebo v jejich pasivitě tam, kde měl být aktivní, jako tomu eventuálně bylo v projednávané věci.

26. Z výše uvedeného rozsudku ESLP, stejně jako z čl. 36 odst. 1 Listiny, očividně plyne povinnost státu, potažmo pak Ústavního soudu (za určitých okolností), vytvořit prostor v rámci obecné justice pro přezkum rozhodnutí soudu prvního stupně, eventuálně sám takové rozhodnutí podrobit (ústavněprávnímu) přezkumu, jestliže případná náhrada za způsobenou újmu je jedinou možností nápravy (dopadů) neoprávněného zásahu do ústavně zaručených práv či svobod předběžným opatřením zejména s ohledem na prvek „nevratnosti“ takového zásahu. V této souvislosti třeba podotknout, že ve věci dále probíhá soudní řízení na ochranu osobnosti, nicméně jak uvedl ESLP ve zmiňovaném rozsudku, případná odpovědnost vedlejší účastnice za vzniklou škodu ještě nezbavuje odpovědnosti stát za případné neposkytnutí soudní ochrany v tomto řízení.

27. Pak vzniká otázka, kdo by obecně, potažmo v projednávané věci měl být (primárně) oním přezkumným orgánem, tedy zda soud odvolací, anebo Ústavní soud, který se této role opakovaně ujal, a to nejen ve výše zmíněných věcech, ale také v případech týkajícím se přímo tzv. domácího porodu (viz usnesení ze dne 10. 3. 2015 sp. zn. II. ÚS 391/14). V souzené věci však nutno vyjít především z návrhu samotné stěžovatelky, jež se cíleně nedomáhá zrušení usnesení krajského soudu, ale jen usnesení soudu odvolacího (a rozhodnutí navazujících), přičemž její argumentace směřuje především proti procesnímu postupu odvolacího soudu (tím se také její ústavní stížnost odlišuje od ústavní stížnosti vedené pod zmíněnou sp. zn. II. ÚS 391/14). Nadto lze takový postup (tj. přezkum postupu soudu prvního stupně přímo ze strany Ústavního soudu) považovat jen za jakési „náhradní řešení“, neboť vede k „přeskočení“ jedné soudní instance, což není ani v souladu s principem minimalizace zásahů Ústavního soudu do činnosti soudů obecných [srov. již náleze ze dne 25. 9. 1997 sp. zn. III. ÚS 148/97 (N 113/9 SbNU 65)], ani zásadou subsidiarity ústavní stížnosti. To platí zvláště za situace, kdy bude třeba řešit právní otázky týkající se předpokladů vydání předběžného opatření v poměrně

specifickém případě, a nelze to odůvodnit ani naléhavostí věci, neboť případné zrušení usnesení krajského soudu o návrhu na nařízení předběžného opatření Ústavním soudem by stěžovatelčino postavení okamžitě nezlepšilo. Z tohoto důvodu bylo třeba otevřít věcnému přezkumu usnesení o nenařízení předběžného opatření odvolacím soudem, který by pak – v případě pochybení krajského soudu, s přihlédnutím k výše uvedené judikatuře Ústavního soudu a v neposlední řadě k rozsudkům ESLP ve věci *Dubská a Krejzová proti České republice* (sub 12) a především *Hanzelkovi proti České republice* (sub 9) – přezkoumávané rozhodnutí mohl zrušit pro nezákonnost. Je zřejmé, že to může vyvolávat určité procesní problémy, nicméně je už věci samotného odvolacího soudu – jak to hovoří zásadě minimalizace zásahů Ústavního soudu do kompetencí jiných orgánů – jaký procesní postup zvolí. Již jen z tohoto důvodu se Ústavní soud nemohl zabývat ani námitkami stěžovatelky, které se týkají možného porušení ústavně zaručených práv a svobod hmotněprávní povahy, k čemuž lze dodat, že věcně problematiku tzv. domácích porodů obecné soudy v projednávané věci (resp. v napadených rozhodnutích) ani neřešily a tato byla předmětem řízení v pokračujícím řízení o věci samé. Možno tedy shrnout, že odvolací soud je povinen přezkoumávat a případně pro nezákonnost rušit (minimálně) ta usnesení soudu prvního stupně o (ne)nařízení předběžného opatření, jimiž je „nevratně“ zasahováno do základních práv a svobod dotčené osoby (nebo kterými je poskytnutí ústavněprávní ochrany odmítáno), a kde jedinou možností, jak odčinit negativní důsledky vyvolané jeho případnou nezákonností, je satisfakce na základě zákona č. 82/1998 Sb. Ústavní soud si je vědom toho, že k otázce povinnosti státu zajistit účast porodní asistentky u tzv. domácího porodu se již vyjádřil nejen velký senát ESLP ve věci *Dubská a Krejzová proti České republice* (stížnosti č. 28859/11 a č. 28473/12), ale také Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 15. 6. 2016 sp. zn. 30 Cdo 3598/2014 a předtím i Ústavní soud v usnesení ze dne 10. 3. 2015 sp. zn. II. ÚS 391/14, současně však – při respektu k právnímu názoru ESLP ve věci *Hanzelkovi proti České republice* (k tomu viz rovněž usnesení ze dne 15. 11. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 23/15) – zásadně nemíní výsledek odvolacího řízení jakkoliv předjímat.

28. S ohledem na řešení obdobných případů *pro futuro* pokládá Ústavní soud za potřebné k postupu soudů prvního stupně, kdy návrh na nařízení předběžného opatření je zamítán především z „formálních“ důvodů (tedy že by předběžné opatření nezakládalo zatímní úpravu poměrů účastníků řízení, resp. že by bylo rozhodnutím „konečným“), obecně podotknout následující. V případech, kdy navrhované předběžné opatření, ukládající povinnost druhému účastníkovi, je ve svém důsledku rozhodnutím „konečným“, jako tomu bylo s ohledem na povahu dané povinnosti i v projednávané věci (tj. že tato mohla být v případě porodní asistence přirozeně splněna pouze jednou a navíc jen v jediném termínu), obecný soud na straně jedné musí postupovat tak, aby poskytl ochranu právům tomu, kdo se jí domáhá, na straně druhé tak může činit pouze na základě a v mezích zákona, a tedy tam, kde má být uložena fyzické nebo právnické osobě povinnost takovéto „definitivní“ povahy, se tak musí dít při zachování procesních práv, jež jsou jí (tj. osobě, které má být uložena příslušná povinnost) zaručena v ústavní rovině. Z hlediska ústavnosti tedy není rozhodující forma příslušného rozhodnutí, podstatné je včasné poskytnutí soudní ochrany při zachování ústavních procesních práv. Nelze přitom vyloučit existenci kolize mezi uplatňováním zmíněných procesních práv na straně jedné a na straně druhé nutností bezodkladně rozhodnout předběžným opatřením, a to často „s konečnou platností“, např. v případě bezprostředního ohrožení života a zdraví, ovšem o takovou situaci s ohledem na více jak dvouměsíční časový prostor v projednávané věci nešlo.

29. Ve vztahu k projednávané věci z toho plyne, že pokud by nebylo možné objektivně řízení ukončit včas (třeba jen v prvním stupni při použití institutu předběžné vykonatelnosti ve smyslu § 162 odst. 2 o. s. ř.), nelze dle názoru Ústavního soudu vyloučit použití předběžného opatření, zde samozřejmě při zachování procesních práv osob, jimž je povinnost ukládána. V případech, kdy naopak rozhodnutí soudu prvního stupně o (ne)nařízení předběžného opatření je postaveno na tom, že *a priori* nelze cestou předběžného opatření postupovat, pak je nutné učinit veškerá opatření, aby o uplatněném nároku bylo včas rozhodnuto v řízení o věci samé.

30. Možno dodat, že pokud by skutečně nebylo poskytnutí ochrany práv formou předběžného opatření možné, a obecné soudy by neučinily nic (resp. vše) pro to, aby bylo rozhodnuto ve věci samé, pak by v úvahu přicházela odpovědnost státu za nesprávný úřední postup (§ 13 zákona č. 82/1998 Sb.), eventuálně spočívající v neposkytnutí včasné právní ochrany. Tím by také byl dle názoru Ústavního soudu mezinárodní závazek České republiky, který plyne z čl. 13 Úmluvy, naplněn, nicméně je třeba preferovat takové řešení, jež škodě předchází, před takovým, které ji pouze dodatečně napravuje.

31. Jak plyne z výše uvedeného, vrchní soud pochybil, pokud usnesením č. j. 1 Co 114/2013-39 (viz sub 3) odvolací řízení zastavil pouze z procesních důvodů, konkrétně z důvodu jeho údajné bezpředmětnosti návrhu, aniž by se předtím jakkoliv zabýval otázkou zákonnosti usnesení krajského soudu. S ohledem na *ratio decidendi* nynějšího rozhodnutí Ústavního soudu nemohou obstát ani napadená usnesení krajského soudu č. j. 25 C 3/2013-57 a vrchního soudu č. j. 1 Co 79/2014-75 (sub 5 až 6) vydaná ve věci zmatečnosti, protože jsou rovněž založena na popření možnosti rozhodnout meritorně o odvolání proti rozhodnutí o návrhu na nařízení předběžného opatření (bez ohledu na přítomný prvek „nevratnosti“). Tato rozhodnutí, která by jinak měla být prostředkem nápravy podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny a čl. 13 Úmluvy, se tak stala v podstatně formálními a neúčinnými, tak jako tomu bylo v projednávané věci. Ústavní soud však znovu zdůrazňuje, že jde jen o dosažení stavu, kdy bude možno cestou opravného prostředku dosáhnout meritorního řešení, přičemž bude pochopitelně věcí odvolacího, popř. dovolacího soudu, jak bude o věci rozhodnuto.

32. Domáhala-li se stěžovatelka zrušení usnesení Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 5209/2014-91, ústavní stížnost ve vztahu k tomuto rozhodnutí žádné námitky neobsahuje, a ani Ústavnímu soudu není *prima facie* zřejmé, v čem by jeho protiústavnost mohla spočívat, když šlo o dovolání zčásti opožděné ve vztahu k napadenému usnesení odvolacího soudu, zčásti pak vykazující neodstranitelný nedostatek procesní podmínky řízení (chybějící funkční příslušnost dovolacího soudu) ve vztahu k napadenému usnesení krajského soudu. Tudiž lze usuzovat, že daný návrh stěžovatelka učinila pouze z důvodu právní jistoty pro případ, pokud by bylo jemu předcházející usnesení vrchního soudu č. j. 1 Co 114/2013-39 Ústavním soudem zrušeno a tím bylo „odstraněno“ z důvodu právní jistoty a nadbytečnosti. Jen z tohoto důvodu také Ústavní soud stěžovatelce vyhověl.

33. V případě napadeného usnesení Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 5212/2014-93 se Ústavní soud ztotožnil s námitkami stěžovatelky. Odůvodnění tohoto rozhodnutí je vnitřně rozporné, neboť na straně jedné je stěžovatelce vytýkáno, že nevymezila předpoklady přípustnosti dovolání ve smyslu § 237 o. s. ř., a ani konkrétní právní otázku, na straně druhé se dovolací soud právní otázkou, jak byla stěžovatelkou předestřena v dovolání (a k níž se vztahuje tento nálezn) zabýval, načež se s názorem odvolacího soudu ztotožnil, aniž by ovšem vysvětlil, proč stěžovatelčinu, minimálně dílem nepochybně relevantní právní argumentaci k otázce, zda lze za dané situace zastavit odvolací řízení, odmítl jako nesprávnou, neboť pouze konstatoval, že závěr odvolacího soudu je v souladu s doktrínou i jeho judikaturou. Dlužno dodat, že i kdyby dovolací soud odmítl dovolání pouze pro vady, nemohlo by jeho rozhodnutí obstát. Stěžovatelka vymezila předpoklady přípustnosti dovolání konstatováním, že daná otázka dosud nebyla řešena, protože judikatura, na kterou soudy nižších stupňů odkázaly a kterou ona také v dovolání specifikovala, na daný případ s ohledem na jeho specifika nemůže dopadat, a pro případ, že by tomu tak bylo, bylo třeba příslušnou právní otázku, jež byla dostatečně specifikována, posoudit dle jejího názoru jinak, přičemž zdůvodnila, proč by tomu mělo tak být (viz bod 10 dovolání); jestliže ani takový postup nepovažoval dovolací soud za dostatečný, nese jeho rozhodování známky tzv. přepjatého formalizmu, jenž je v této souvislosti neslučitelný s ústavně zaručeným právem každého na přístup k (zde dovolacímu) soudu.

34. Stejně tak nemohl Ústavní soud přisvědčit závěru Nejvyššího soudu v předmětném usnesení č. j. 30 Cdo 5212/2014-93, podle kterého na vadně či chybně formulovaných dovolacích právních otázkách nemohly změnit nic ani úvahy dovolání upínající se k ústavním principům, resp. k aktuální životní situaci stěžovatelky. Tím Nejvyšší soud bez dalšího odůvodnění popřel svou povinnost chránit základní práva a svobody, kterou mu ukládá čl. 4 Ústavy.

35. Odmítl-li Nejvyšší soud stěžovatelčino dovolání pro nepřípustnost, a v důsledku toho se jím nezabýval meritorně, nepřipustně jí tím odepřel přístup k soudu. Obdobný závěr bylo nutno učinit i ve vztahu k napadeným rozhodnutím soudů nižších stupňů, neboť ta jsou, jak bylo vysvětleno výše, postavena na ústavně nekonformním řešení právní otázky, tedy že odvolání, směřující proti usnesení o (ne)nařízení předběžného opatření, je za dané situace bezpředmětné, v důsledku čehož se odmítly zabývat samotným meritem podaného odvolání. Na základě zjištěného porušení ústavně zaručeného základního práva stěžovatelky na soudní ochranu, zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny, Ústavní soud (při nutném respektu k výše uvedené judikatuře ESLP – viz sub 25 až 28) ústavní stížnosti vyhověl a napadená soudní rozhodnutí podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Učinil tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něho nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 29. listopadu 2016

Josef Fiala
předseda senátu